

1. Godefroi graaf d'Estrades (1607-1686) is de gevolmachtigde diplomaat van de Franse koning samen met Honoré Courtin. Hij zou later zijn memoires schrijven, waardoor we een rijke bron hebben voor de diplomatieke geschiedenis van de zeventiende eeuw. Kunstenaar is Wallerant Vaillant. Tekening met pastelkrijt. (bron: Rijksmuseum Amsterdam, RP-T-1900-A-4484)

De dubbele agenda van de Franse delegatie in Breda

door

Peter van de Steenoven

INLEIDING

Op 15 april 1667 gaf koning Lodewijk XIV een buitengewoon mandaat aan Godefroi graaf d'Estrades en Honoré Courtin om als gevolmachtigde ambassadeurs in Breda te gaan onderhandelen namens Frankrijk om te komen tot een vrede met Engeland.¹ In de volmacht gaf de koning aan dat de Franse betrokkenheid in de oorlog louter voortkwam uit het in een eerder verdrag aangegaan bondgenootschap met de Verenigde Provinciën en geen belang had voor Frankrijk zelf.² De Franse onderhandelaars kregen de opdracht mee om zo snel mogelijk tot een vredesverdrag te komen. De 'allerkristelijken Koning' presenteerde zich als krachtig ijveraar voor de vrede, maar had daarbij een minder vreedzaam achterliggend doel. Hij wilde de geopolitieke verhoudingen in West-Europa zodanig herschikken dat die het gunstigst waren voor zijn expansieplannen. Lodewijk de XIV bereidde een inval voor in de Spaanse Nederlanden. Lodewijk eiste de Zuidelijke Nederlanden op voor zijn vrouw en zijn zoon omdat de Spaanse koning de bruidschat die was beloofd bij het huwelijk van Lodewijk met de Spaanse prinses Maria Theresia niet had uitbetaald en zijn vrouw volgens hem na de dood van de kinderloze Spaanse koning de wettige erfgenaam zou zijn van de Nederlanden. De Franse koning wilde de staat van oorlog met Engeland zo spoedig mogelijk beëindigen om te voorkomen dat er een bondgenootschap zou ontstaan tegen hem tussen Spanje en Engeland.³

De Franse koning wilde daarom dat de onderhandelingen zo snel mogelijk begonnen en gaf zijn diplomaten opdracht om zo spoedig mogelijk naar Breda af te reizen. Honoré Courtin arriveerde vanuit Parijs als één van de eerste onderhandelaars op 3 mei 1667 in Breda. De Franse delegatie had het Huis van Brecht in de Kraanstraat en het daar tegenover gelegen huis het Wapen van Nassau als verblijf toegewezen gekregen.⁴

Honoré Courtin werd geboren in 1626 in Parijs in een familie van vooraanstaande bestuurders en rechtsgeleerden. Op jonge leeftijd was hij al lid van het parlement van Rouen en daarna van Parijs. In 1651 werd hij 'Maître de requêtes' (verzoekschriften) aan het hof. Hij genoot de bescherming van kardinaal en eerste minister Mazarin en nam deel aan verscheidene diplomatieke missies, zoals de onderhandelingen voor de Vrede van de Pyreneeën in 1659 en het huwelijk van Lodewijk XIV met Marie-Thérèse, dochter van de koning van Spanje. In 1665 stuurde de koning hem tevergeefs met twee andere diplomaten naar Londen om te proberen te voorkomen dat de Engelsen met de Verenigde Nederlanden in oorlog zouden geraken.

1 Mijn vrouw Anne-Marie heeft geholpen bij het zoeken en correct interpreteren van de Franse bronnen.

2 Recueil des Traitez de paix, 209.

3 Rommelse, *The Second Anglo-Dutch War*, 176 e.v.

4 Brekelmans, 'De Vrede van Breda', 22; Brekelmans noemt als Franse gezant Antoine de Courtin, maar deze diplomaat was niet aanwezig bij de onderhandelingen in Breda.

2. Prent van de Franse diplomaat Honoré Courtin (1626-1703). Hij arriveert op 3 mei 1667 in Breda als één van de eerste onderhandelaars. Maker van de prent is Robert Nanteuil. (bron: Rijksmuseum Amsterdam, RP-P-OB-21.192)

De andere Franse onderhandelaar, Godefroi Graaf d'Estrades, kwam pas later aan in Breda. D'Estrades was bijna twintig jaar ouder dan Courtin en had een groot aantal jaren van zijn militaire en diplomatieke carrière in de Nederlanden doorgebracht. D'Estrades werd in 1607 geboren in Agen. Hij hoorde tot een voorname Franse adellijke familie. Hij begon zijn carrière op vijftienjarige leeftijd als één van de pages van Richelieu en Lodewijk XIII. Als negentienjarige ging hij dienen in een regiment dat onder leiding stond van zijn oom Pierre de Secondat dat in de Nederlanden streed aan de zijde van de Oranjes.⁵ Na enige jaren

keerde hij weer terug naar Frankrijk. In 1637 benoemt Richelieu hem tot kolonel. Toen de Fransen besloten Frederik Hendrik te gaan steunen in de strijd tegen de Spaanse koning ging D'Estrades weer naar de Nederlanden waar hij "uit blijk van achting en vriendschap" van de prins persoonlijk het bevel kreeg over het Frans regiment infanteristen.⁶ In 1646 werd hij benoemd tot buitengewoon ambassadeur van Frankrijk in Den Haag. In 1648 was hij aanwezig bij de onderhandelingen voor de vrede van Münster. Tussen 1648 en 1663 vervulde D'Estrades verscheidene hoge militaire en diplomatieke functies in opdracht van Mazarin en Lodewijk XIV in Frankrijk, Spanje en Engeland. In 1663 keerde hij weer terug naar Den Haag, waar hij de vaste gezant van de Franse koning werd.

D'Estrades kende vele bestuurders en edelen uit de Republiek persoonlijk en was een gedreven en bekwaam lobbyist. Hij voerde vele gesprekken met raadpensionaris Johan de Witt, over wie hij later ook een boek schreef.⁷ In de aanloop naar de vredesbesprekingen met Engeland kreeg d'Estrades van Lodewijk XIV de instructie om te bewerkstelligen dat men vanuit de Republiek snel zou starten met de vredesbesprekingen, maar dat die in elk geval niet, zoals vanuit Engeland werd voorgesteld, in Den Haag zouden moeten plaats vinden. Dit zou er namelijk toe hebben kunnen leiden dat daar met steun van de Engelsen een Oranjegezinde coup zou plaats vinden die De Witt de kop zou kosten, hetgeen Lodewijk XIV niet wenste.⁸ D'Estrades gaf De Witt ook het advies om, ook als de vredesbesprekingen in Breda zouden plaats vinden, omwille van zijn persoonlijke veiligheid, niet zelf naar de plaats van onderhandeling te gaan. D'Estrades moest ook proberen te bewerkstelligen dat de oorlogsvloot van De Ruyter niet zou uitvaren, omdat dit volgens de Fransen niet paste bij de intentie om tot vrede te komen, maar ongetwijfeld ook omdat dit de Fransen zou kunnen dwingen de eigen vloot ook uit te laten varen en te laten strijden met de Engelsen.⁹ D'Estrades reisde pas van Den Haag naar Breda toen de delegatie van de Staten-Generaal definitief was gevormd.

D'Estrades werd door zijn tijdgenoten gezien als een moedig soldaat en een knappe, vriendelijke en spirituele diplomaat. Net als Courtin was hij, als hij in Parijs was, een regelmatig gast in de Franse intellectuele salons.¹⁰ Maar hij was ook een trotse, temperamentvolle edelman die hechtte aan status en aanzien. Zo veroorzaakte hij in 1664 als ambassadeur in Den Haag een grote rel toen hij weigerde met zijn koets op het Lange Voorhout uit te wijken voor de koets met daarin de jonge prins van Oranje: de gezant van de Franse koning was immers veel belangrijker dan een prins zonder officiële functie in het stadhouderloze tijdperk.¹¹ In Breda beklagde hij zich erover dat de ambassadeurs niet met de voorvorsten gebruikelijke groet met piek en vendel door het garnizoen waren ontvangen.¹²

D'Estrades correspondeerde als ambassadeur van Frankrijk in de Republiek veelvuldig en uitvoerig met de koning en met de Franse minister van buitenlandse zaken aan het hof van Lodewijk XIV, Markies Hugues de Lionne. D'Estrades heeft die brieven letterlijk opgenomen in zijn memoires, die zowel in het Frans als in het Engels en het Nederlands zijn uitgegeven. De Fransen waren er overigens van overtuigd dat de gouverneur van Vlaanderen, die uiteraard loyaal was aan de Spaanse koning, de postbodes die de diploma-

5 Lauzun, 'Le maréchal d'Estrades', 289-305.

6 Brief van prins Frederik Hendrik aan D'Estrades van 15-4-1639, in Estrades, *Memorien*, V I, 37, 38.

7 *Het Karakter Van Den Raad-Pensionaris Jan de Wit*.

8 Brief van De Lionne aan D'Estrades d.d. 25-3-1667, in Estrades, *Memorien* V, 142, 143.

9 Brief van de koning aan D'Estrades d.d. 22-4-1667, in Estrades, *Memorien* V, 192 e.v.

10 Lacoste, 'Un Agenais illustre', tome 2.

11 Lacoste, 'Un Agenais illustre', tome 3.

12 Brief van D'Estrades aan de koning d.d. 12-5-1667, in Estrades, *Memorien* V, 256.

tieke brieven van Parijs naar de Nederlanden overbrachten systematisch liet overvallen.¹³ Bepaalde gevoelige informatie werd daarom soms ook niet in de brieven opgenomen maar alleen mondeling overgebracht.

De Franse koning instrueerde D'Estrades op 22 april 1667 dat hij de Staten-Generaal moest aansporen haast te maken met de onderhandelingen om te voorkomen dat de vloten weer zouden uitrukken om te vechten. Hij drong aan op bilaterale onderhandelingen in plaats van grote plenaire besprekingen omdat die laatste minder effectief zijn. Hij droeg de graaf ook op om het grootste en fraaiste vertrek direct naast de grote zaal van het kasteel van Breda te claimen.¹⁴

D'Estrades kwam op 6 mei 1667 in Breda aan maar reisde enige dagen later in opdracht van zijn koning al weer terug naar Den Haag om De Witt en de Staten-Generaal te informeren over de voorgenomen inval van een Frans Leger in de Spaanse Nederlanden. Hij moest daar verklaren dat de koning eigenlijk alle rechten had over de Nederlanden, maar dat hij gezien het bondgenootschap zijn claims zou beperken tot Spaanse delen en ook van zijn rechten in Brabant zou afzien. In ruil daarvoor moesten de Staten afzien van steun aan de Spanjaarden in de strijd.¹⁵ De Witt reageerde zeer bezorgd en teleurgesteld op het oorlogsplan van Lodewijk XIV. D'Estrades kreeg daaruit het gevoel dat De Witt de vredesbesprekingen in Breda wilde vertragen en eerst de vloot wilde laten uitzeilen. De Fransen wilden dit laatste juist voorkomen. D'Estrades voerde daarom op zijn terugreis naar Breda in het geheim overleg met leden van de Rotterdamse admiraliteit die omwille van de handelsbelangen ook zo snel mogelijk vrede wensten.¹⁶

- De Nederlandse onderhandelaar Hiëronimus van Beverningh geeft vanaf de galerij het sein voor een salvo. Dit om de ratificatie van het Verdrag van Breda te vieren op 24 augustus 1667. De soldaten staan opgesteld op het Kasteelplein. Bij het grootste gebouw (Huis Brecht) is aangegeven dat het de woning is van de Franse diplomaat D'Estrades. In het huis er achter (Wapen van Nassau) verblijft de Franse diplomaat Honoré Courtin. De gebouwen zijn gespiegeld of gedraaid afgedrukt. (bron: Atlas van Kolk Rotterdam)

D'Estrades en Courtin waren gedreven onderhandelaars, die niet alleen aan de officiële onderhandelingstafel, maar ook in informele bilaterale gesprekken de belangen van hun koning behartigden. Nog voordat de Engelse delegatie officieel in Breda was binnengetreden, reisden de Franse onderhandelaars per koets naar het jacht van de Engelsen dat bij de Schans in Terheijden lag aangemeerd en overlegden informeel met de Engelse ambassadeur Hollis en wisselden vertrouwelijke informatie uit over de voorgenomen opstelling van beide staten. De Franse diplomaten drongen bij de Engelsen aan op soepele opstelling ten aanzien van Pulo Run om geen vertraging van de onderhandelingen te veroorzaken en daarmee een vlootaanval van de Staten en een Frans smaldeel op Engeland te voorkomen. Zij beloofden ook een soepele opstelling van Frankrijk ten aanzien van het eiland St. Christoffel.¹⁷ Tot hun teleurstelling moesten zij ervaren dat de Engelse delegatie in mei nog lang niet bereid was zich inschikkelijk op te stellen.

De Engelse delegatie bleek geen mandaat te hebben om ook maar enigszins tegemoet te komen aan de eisen van de Nederlandse delegatie. De Franse onderhandelaars probeerden hun bondgenoten tot toegeeflijkheid te bewegen, maar ook dat leverde weinig op. Johan de Witt werkte aan zijn plan voor een zee-aanval op Engeland om zo zijn onderhandelingspositie te versterken, waar D'Estrades overigens wel een vermoeden van had en de Engelse delegatie ook voor waarschuwde.¹⁸ In de maand juni 1667 werden er ondanks de Franse bemoeienissen in Breda nauwelijks vorderingen gemaakt. Op militair gebied lag dit anders. De Franse inval in Henegouwen was een groot succes en van 20 tot 24 juni vernietigde de vloot van De Ruyter een groot aantal Engelse marineschepen tijdens de tocht naar Chatham. De Engelse onderhandelingsdelegatie ging naar Londen voor nieuwe instructies en kwam heel wat inschikkelijker terug.¹⁹

De vredesbesprekingen in Breda trokken heel wat bekijks en de delegaties wilden tegenover het publiek macht en aanzien uitstralen. D'Estrades schreef zijn minister De Lionne dat de Zweden en de Engelsen waren begonnen de bezoekers van drank en suikergebak te voorzien en dat zij als Fransen daarin niet achter konden blijven. D'Estrades verzocht daarom om uitbetaling van de verschuldigde wedden en extra financiële ondersteuning om de vereiste waardigheid te kunnen tonen.²⁰ Overigens hadden Courtin en D'Estrades in april ieder van de koning al een bijzondere gratificatie van twaalf duizend gulden gekregen voor hun uitrusting als gezant naar Breda.²¹

Tussen 6 en 9 juli werd er in het Kasteel van Breda intensief overleg gevoerd tussen de delegaties over de ontwerp-vredestraktaten. Volgens het verslag van D'Estrades dreigden de besprekingen nog verscheidene malen stuk te lopen op formuleringen en eisen van verschillende partijen, maar door de bemiddelende, maar ook af en toe druk zettende rol van de Franse delegatie zouden de besprekingen tot een goed einde zijn gekomen. Toen Van Beverningh bij een artikel over de toepassing van de Acte van Navigatie weigerde akkoord te gaan met een Engelse harde eis, zouden de Fransen hebben gedreigd de onderhandelingen te stoppen en de koning te vragen om nadere instructie. Dit zou Van

13 Estrades, *Memorien V*, 7.

14 Brief van de koning aan D'Estrades d.d. 22-4-1667, in Estrades, *Memorien V*, 192 e.v.

15 Brief van de koning aan D'Estrades d.d. 9-5-1667, in Estrades, *Memorien V*, 241 e.v.

16 Brief van D'Estrades aan de koning 17-5-1667, in Estrades, *Memorien V*, 268 e.v.

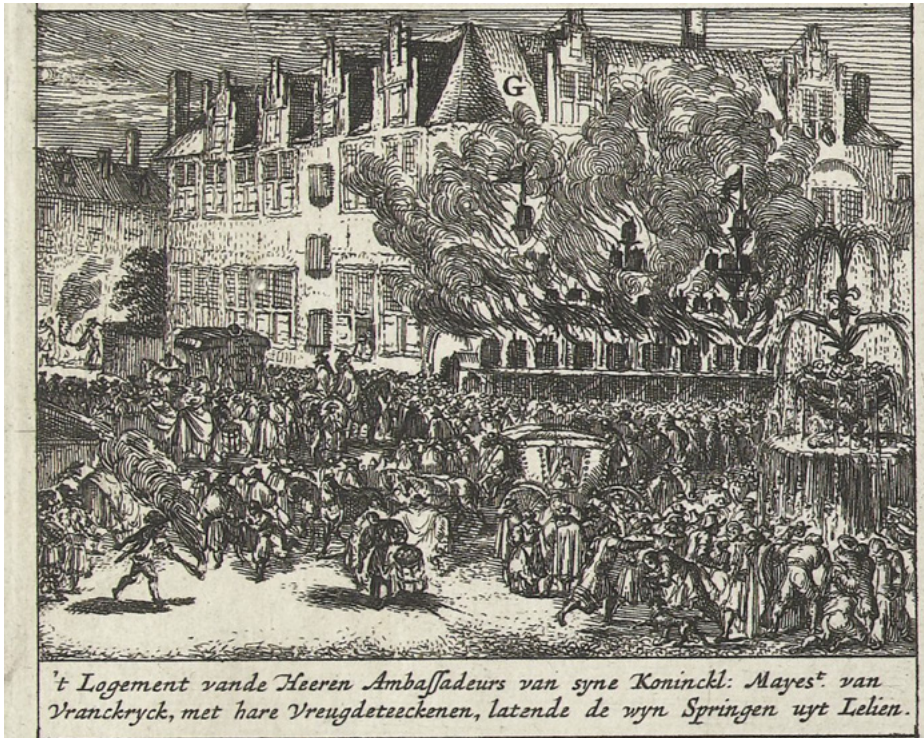
17 Brief van D'Estrades aan de koning van 19-5-1667, in Estrades, *Memorien V*, 278 e.v.

18 Brief van D'Estrades aan De Lionne d.d. 2-6-1667, in Estrades, *Memorien V*, 341.

19 Rommelse, *The Second Anglo-Dutch war*, 185, 186.

20 Brief van d'Estrades aan De Lionne d.d. 30-6-1667, in Estrades, *Memorien V*, 441 e.v.

21 Brief van De Lionne aan D'Estrades d.d. 27-4-1667, in Estrades, *Memorien V*, 200.

4. Wijnfontein bij het huis Brecht in Breda. In dit huis verblijven de Franse diplomaten. Bij de bevestiging van het verdrag op 24 augustus 1667 ontsteekt men bij de verblijven van de diplomaten vuurwerk en stroomt er wijn uit fonteinen. In de Franse fontein zijn lelies verwerkt. (bron: Rijksmuseum, RP-P-OB-79.261)

Beverningh hebben bewogen om toch toe te geven aan de Engelse eis.²² De onderhandelaars werden het eens en konden naar hun regeringen voor goedkeuring van de teksten. Op 15 juli stuurde De Lionne aan D'Estrades en Courtin een instructie waaruit bleek hoe dubbelzinnig de Franse vredeswens was. De Franse delegatie mocht alleen een vredesverdrag tekenen als alle bondgenoten akkoord waren. De Lionne gaf aan dat de koning nu niet meer zoveel baat had bij een vrede tussen de Republiek en Engeland omdat deze, zolang zij in staat van oorlog waren met elkaar, ook niet tegen Frankrijk konden samenspannen in verband met de Franse opmars in de Zuidelijke Nederlanden.²³

Op 31 juli ondertekenden alle onderhandelaars de vredesverdragen en op 24 augustus volgde de uitwisseling van de getekende traktaten op het Kasteel van Breda en de officiële publicatie en proclamatie voor het stadhuis en de huizen van de gezanten. Voor het huis van de delegatie werd een wijnfontein geplaatst. De Franse delegatie lunchte die dag met de Engelse ambassadeurs in de kamer van de Fransen in het kasteel. 's Avonds boden de Staten een diner aan voor alle onderhandelaars in de hal van het stadhuis, dat volgens D'Estrades tot diep in de nacht voortduurde.²⁴

In 1668 werd Honoré Courtin ambassadeur van Frankrijk in de Nederlanden en vanaf 1671 in Zweden. In 1673 benoemde Lodewijk XIV Courtin tot staatsraad. Courtin stierf in 1703 in Parijs.

D'Estrades kwam in 1672 weer terug naar de Nederlanden, maar nu als vijandelijk militair. Hij nam als luitenant-generaal deel aan de aanval op de Republiek. Van 1673 tot 1678 was hij gouverneur van het door de Fransen bezette Maastricht. In 1675 werd hij na de inname van Luik tot maarschalk benoemd. Hij nam deel aan de bespreking voor de vrede van Nijmegen in 1678. Godefroi d'Estrades overleed in 1686 in Parijs. Door zijn betrokkenheid bij een groot aantal historische gebeurtenissen in de zeventiende eeuw en de boeken die hij daarover heeft nagelaten, werd hij een veel aangehaalde persoonlijkheid in de historische literatuur. Zo roemde Voltaire zijn geschriften in *Le Siècle de Louis XIV*.²⁵

Mag het optreden van de Franse topdiplomaten in de zomer van 1667 in Breda een succes worden genoemd? Als je D'Estrades memoriën leest wel. De hoofdopdracht van de koning, het tot stand brengen van vrede, was gelukt en volgens de graaf hadden de Franse diplomaten op verscheidene momenten interventies gepleegd om de vastgelopen besprekingen weer vlot te trekken. Het duurde echter wel twee maanden voordat er pas echt onderhandeld werd in Breda en de omslag werd vooral bewerkstelligd door de tocht naar Chatham, met op de achtergrond de dreigende opmars van het leger van Lodewijk XIV in de Spaanse Nederlanden. De dubbelzinnige politiek van hun vorst maakte het de Franse diplomaten lastig om hun regering optimaal van dienst te zijn. Machiavellistisch gereedeneerd was het voor de Franse expansiepolitiek wellicht beter geweest wanneer de Engels-Nederlandse oorlog nog een tijdje was doorgedaan. Maar die instructie hadden Courtin en D'Estrades niet gekregen. In 1668 sloten Engeland, Zweden en de Verenigde Nederlanden de Triple Alliantie om de expansie van Lodewijk XIV te doen stoppen.

BRONNEN en LITERATUUR

Geraadpleegde literatuur

- Brekelmans, F.A., 'De Vrede van Breda en de stad', in *Jaarboek 'De Oranjeboom'* 20 (1967), p. 18-33.
- Estrades, Grave D', *Brieven, memoriën en negociatien*, deel I, V en VI (Utrecht 1756).
- *Het Karakter Van Den Raad-Pensionaris Jan de Wit En Zyne Factie, beschreeven door den graaf d'Estrades om te dienen tot ophelderinge der Vaderlandsche Historiën voor de Jaaren 1663-1672* ('s-Gravenhage, 1757).
- Lacoste, Jean, 'Un Agenais illustre, Le comte d'Estrades', in *Revue de l'Agenais*, (1875), tome 2, p. 481-514 en 1876, tome 3, p. 25-51.
- Larcade, Veronique, *Un gentilhomme-campagnard entre l'histoire et le crépuscule, Journal de Philippe Tamizey de Larroque (1889-1898)* (Bordeaux 2008).
- Lauzun, 'Philippe, Le maréchal d'Estrades', in *Revue de l'Agenais*, (1896) tome 23, p. 289-305.
- *Recueil des Traitez de paix, de trêve, de neutralité, de suspension d'armes, de confédération, d'alliance, de commerce, de garantie, et d'autres actes publics*. Tome IV (Amsterdam, 1700).
- Rommelse, Gijs, *The Second Anglo-Dutch War (1665-1667)* (Hilversum, 2006).
- Voltaire, *Le Siècle de Louis XIV* (Paris, 1751).

22 Verslag van het voorgevallene in den bijeenkomsten, den 6. 7. 8. en 9. dezer maand gehouden, in Estrades, *Memorien* V, 490 e.v.

23 Brief van De Lionne aan D'Estrades en Courtin d.d. 15-7-1667, in Estrades, *Memorien* V, 498 e.v.

24 Brief van D'Estrades aan de Lionne d.d. 25-8-1667, in *Memorien* VI, 28,29.

25 Voltaire, *Le Siècle de Louis XIV*, 556.